

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan
neuvottelukunta

Lausunto

24.8.2023

VN/13753/2021
VN/13753/2021-OM-
37

Valtiovarainministeriölle

KANEn lausunto Avoimen hallinnon viidennen toimintaohjelman luonnokseen (VN/17764/2023)

Oikeusministeriön yhteydessä toimivan Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE) tarkoituksena on kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten välisen yhteistyön edistäminen. Neuvottelukunnan tehtävänä on muiden muassa seurata kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristön muutoksia sekä tehdä aloitteita, esityksiä ja antaa lausuntoja kansalaisyhteiskuntapolitiikan kannalta tärkeiden osa-alueiden kehittämiseksi.

KANEn strategisina päätavoitteet kaudella 2022-2026 on turvata ja vahvistaa yhdistysten ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden autonomisuutta ja elinvoimaisuutta, kehittää hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta ja kumppanuutta sekä edistää kaikkien yhdenvertaista, aktiivista osallistumista.

Yleistä

KANE on usealla kaudella osallistunut Avoimen hallinnon toimintaohjelmatyöhön. KANEn arvion mukaan työ on edennyt toimikausien aikana päämäärätietoisesti ja oikeaan suuntaan.

KANE kannattaa poikkihallinnollisen yhdessä tekemisen lisäämistä ja vahvistamista. Vaikka yhteistyö ministeriöiden välillä avoimen hallinnon edistämisessä on toiminut hyvin, KANE kannustaa edelleen vahvistamaan sitä. On tärkeää, että eri ministeriöiden toimet tukevat toisiaan. Avoimen hallinnon toimilla on laajasti kytköksiä mm. demokratia- ja kansalaisyhteiskuntapolitiikkaan, perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaan sekä kestävä kehityksen politiikkaan. Poliittikkatoimet on saatettava yhteen ja aktiivisesti etsittävä synergioita. KANE pitää hyvänä uuden hallitusohjelman kirjauksia demokratiaohjelmasta ja kansalaisyhteiskuntastrategiasta, ja näkee myös tärkeänä, että ohjelmat ovat Avoimen hallinnon toimintaohjelman kanssa toisiaan täydentäviä ja tukevat yhdessä hallinnon avoimuutta.

Yleisellä tasolla KANE kannattaa Avoimen hallinnon valmisteilla olevan uuden toimintaohjelman tavoitteita, jonka sitoumusaihiot tukevat demokratian ja kansalaisyhteiskunnan osallistumisen toteutumista yhteiskunnassa. KANEn ja Avoimen hallinnon työssä on paljon yhteisiä rajapintoja

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Oikeusministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 25
00023 Valtioneuvosto

Eteläesplanadi 10
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

09 1606 7730
+358 9 1606 7730

kirjaamo.om@gov.fi
oikeusministerio.fi

ja tavoitteita. Neuvottelukunta on valmis yhteistyöhön myös Avoimen hallinnon sitoumuksissa. Neuvottelukunta antaa lisäksi lausuntonaan yksityiskohtaisempia kommentteja. Tämä lausunto perustuu neuvottelukunnassa käytyyn lähetekeskusteluun Avoimen hallinnon toimintaohjelmaluonnoksesta, ja lausunnon on valmistellut neuvottelukunnan työvaliokunta.

Sitoumus 1. Dialogit ja kohtaamiset tukevat demokratiaa ja edistävät yhteistä ymmärrystä

1.1 KANE pitää huolestuttavana kehityksenä sitä, että dialogi määritellään päämääräksi eikä keinoksi vahvistaa avoimuutta ja osallisuutta. Jos suoria vaikutusmahdollisuuksia korvataan dialogeilla, kansalaisyhteiskunnan tosiasialliset vaikutusmahdollisuudet kapenevat. Dialogilla ei ratkaista kaikkia demokraattiseen osallistumiseen liittyviä haasteita, vaikka se onkin tärkeä kohtaamisen ja ymmärryksen lisäämisen paikka. On erittäin tärkeää, että dialogin tuotokset tulisivat entistä paremmin hyödynnetyksi päätöksenteossa, jotta niillä olisi merkitystä ja niihin osallistuminen mielekäästä.

On myös otettava huomioon, että kaikilla toimijoilla ei ole yhtäläisiä edellytyksiä osallistua dialogeihin tai järjestää niitä. Tämä tulisi ottaa huomioon jatkovalmistelussa (tukikeinot, järjestöyhteistyö). Lisäksi dialogeissa olisi vahvasti sitouduttava yhdenvertaisen osallisuuden ja turvallisen tilan sekä rakentavan keskustelukulttuurin periaatteisiin, jotta kukaan ei jäisi ulkopuolelle.

KANE huomauttaa, että tällä sitoumuksella on yhtymäkohtia toisessa sitoumuksessa ehdotettuun mis- ja disinformaation ehkäisyyn sekä avoimen hallinnon toimijoiden tukemiseen, joka tulisi ottaa huomioon jatkovalmistelussa ja toimeenpanossa.

KANE toteaa, että dialogien edistämisen ohella tarvitaan edelleen avoimen hallinnon johdonmukaista sitoutumista kuulemiseen ja sen kehittämiseen valmistelussa. Erityisen tärkeää on kehittää haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien kuulemista eri tasoilla. Työtä on tehtävä yhdessä näiden väestöryhmien ja heitä edustavien järjestöjen kanssa.

1.2 KANE näkee erinomaisena Avoimen hallinnon työn selkokielisyyden edistämässä. KANEn mielestä on tärkeää, että eri viranomaisahoissa on myös selkokielen osaajia. Ennen kaikkea tulee edistää sitä, että hallinnon viestintä on ymmärrettävää ja selkeää. Esimerkiksi julkisen hallinnon tiedotteissa ja lausuntopyynnöissä otsikkotason sisällöllä on merkitystä, jotta ihmiset hahmottavat osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet helpommin. Selkokielen rinnalla on panostettava päätöksentekoprosessien ja tiedon (esim. hankkeet) löydettävyyteen ja hallinnon kielen ymmärrettävyyteen. KANEn näkökulmasta selkokielen ja selkeän kielen kautta voidaan edistää demokratiaa ja yhdenvertaista osallisuutta.

Sitoumus 2. Luotettava tieto ja yhteistyö vahvistavat osaamista

2.1 KANE näkee hyvänä, että sitoumuksessa arvioidaan mis- ja disinformaation vaikutuksia demokratiaan ja luodaan toimenpiteitä niiden vähentämiseksi. Mis- ja disinformaation leviäminen on vakavasti otettava uhka, joka toteutuessaan aiheuttaa epäluottamusta hallintoa ja koko demokratian toimivuutta kohtaan. KANEn näkemyksen mukaan sitoumuksen tavoite on kunnianhimoinen, ja siihen liittyvää työtä on tehty paljon niin kansallisella kuin EU-tasolla (esim. EU:n disinformaatiota koskevat käytännönsäädöt, EU:n demokratia-aloitteet).

KANE huomauttaa, että faktan erottaminen fiktiosta tai tiedon erottaminen mielipiteestä on vaikeaa, ja siksi tavoitetta tulisi tarkastella myös demokratiataitojen vahvistamisen näkökulmasta (esim. kansalliset medialukutaitolinjaukset ja lukutaitostrategia). Koulujen ja oppilaitosten lisäksi kansalaisjärjestöillä, kansalais- ja työväenopistoilla ja muilla vapaan sivistystyön toimijoilla on tärkeä tehtävä demokratiakasvatuksen ja medianlukutaidon tukijoina. Uudessa hallitusohjelmassa mainitut leikkaukset niiden rahoitukseen toteutuessaan vaarantaisivat demokratiakasvatuksen ulottumisen laajasti eri kansalaisryhmiin. Sitoumuksen

toimeenpano edellyttää vahvaa yhteistyötä monien yhteiskunnan toimijoiden kanssa, ja myös aktiivista työtä järjestölähtöisen toiminnan edellytysten varmistamiseksi.

Lisäksi ihmisten ymmärrystä heistä kerättävän tiedon käytöstä tulee vahvistaa, jotta he oppivat tunnistamaan suoran vaikuttamisen tai mielipiteen manipuloinnin mekanismeja ja vaatimaan tietojenkäsittelyn sekä etenkin verkossa kohdentamis- ja voimistamistekniikoiden läpinäkyvyyttä. Sitoumusta olisi hyvä konkretisoida jatkovalmistelussa, ja myös arvioida miltä osin sitoumus linkittyy relevanttiin sääntelyyn (esim. tietosuoja-, digipalvelu-, perusoikeussääntelyluottuvuudet).

KANE ehdottaa, että sitoumuksen otsikkoon lisättäisiin tavoitteeksi myös osallistumisen vahvistaminen: ts. ”Luotettava tieto ja yhteistyö vahvistavat osaamista ja osallisuutta”.

2.2 Avoimen hallinnon toimintaohjelma sitoutuu vakiinnuttamaan Kansalaisjärjestöakatemiaa, joka on luotu lisäämään virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntatietoisuutta ja lisäämään myös kansalaisjärjestöjen ja virkahenkilöiden välistä yhteistyötä. KANEn mielestä kansalaisjärjestöakatemiaa vakiinnuttaminen ja kehittäminen ovat tarpeellisia toimenpiteitä, joita sekä neuvottelukunta että OECD ovat kannattaneet. KANE kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että samoin kuin edellisessä sitoumuksessa, Kansalaisjärjestöakatemian itsessään näyttää nousevan keinon sijasta päämääräksi. Lisäksi, ja toisin kuin muissa sitoumuksissa, akatemiaa koskevassa sitoumuksessa ei mainita yhteistyötä eri toimijoiden (kuten kansalaisjärjestöjen) kanssa, vaikka aiheena se sitä KANEn mielestä edellyttäisi.

KANE huomauttaa, että käytännössä virkahenkilöiden osallistuminen akatemioihin on ollut toivottua vähäisempää. Yhtenä keinona virkahenkilöiden aktivoimiseen voisi olla eOppivaan parhaillaan tuotettavan kansalaisyhteiskuntaan liittyvän materiaalin hyödyntäminen virkahenkilöiden perehdytysvaiheessa sekä koulutuksen hyödyntämiseen sitoutuminen virkahenkilöiden jatkuvan osaamisen kehittämisessä. KANE on mukana tämän oikeusministeriön ja valtiovarainministeriön yhteisen eOppiva-koulutuksen valmistelussa.

Lisäksi uusilla hyvinvointialueilla aloittaneet virkahenkilöt tulee kutsua mukaan yhteistyöhön Kansalaisjärjestöakatemiaa puitteissa. Yksi kehittämistapa voisi olla myös se, että Avoimen hallinnon työryhmän lisäksi eri vuosina eri ministeriöt rakentavat yhteistyössä Kansalaisjärjestöakatemiaa ohjelman.

Sitoumus 3. Avoimen hallinnon toimijoiden tuki kotimaassa ja kansainvälisesti

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE toivoo Avoimelta hallinnolta tukea siihen, miten lisätään poliittisten päättäjien tietoisuutta kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuudesta ja järjestöjen tekemän työn merkityksestä ja vaikuttavuudesta yhteiskunnassa. KANE esittää, että sitoumuksen muotoilu muutettaisiin dynaamisemmaksi, esimerkiksi: ”Tuetaan Avoimen hallinnon toimijoita kotimaassa ja kansainvälisesti”.

Muuta

Erityisesti nuorilla suurimmaksi osallistumisen esteeksi on nähty tiedon puute, ja se, ettei kukaan pyydä mukaan. Toimintaohjelmassa tulisi nostaa esiin esimerkiksi keinoja nuorten tiedon lisäämiseksi osallistumisesta, ja myös vaaleihin liittyen. Myös eOppiva aineistossa voisi huomioida nuorten osallistuminen omana kohtanaan.

Avoimen hallinnon työssä on tärkeää varmistaa, että periaatteet menevät läpi sekä tiedostetaan ja tunnetaan kaikilla hallinnon tasoilla ja aloilla (valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla). Avoin hallinto on jo tehnyt pitkäjänteisesti tämän edistämiseksi, ja sitä työtä on hyvä jatkaa. Avoin hallinto voisi toimintaohjelmassa sitoutua OECD:n nuorisosuositukseen

toimeenpanon lisäksi myös järjestön vuonna 2021 laatimien Suomea koskevien luottamus- ja kansalaisyhteiskunta-arvioiden suositusten toimeenpanoon ja seurantaan.